

Мусобақаларни ташкил этиш ва ўтказиш

1.Мусобақаларнинг аҳамияти

2.Мусобақа турлари

3.Мусобақаларни режалаштириш

4.Ўйин тизимлари Даврали тизим

5.Ўйинлар (мусобақа)да ўринларни аниқлаш

6.Мусобақа низоми

Футбол мусобақалари ўқув-машғулот ишларининг асосий қисмини ташкил этади. Улар машғулотларда қизиқишни оширади, мамлакатда футболнинг оммавий ривожланишига ёрдам беради. Футболчи ўйинларда мунтазам қатнашмай туриб юқори натижаларга эриша олмайди. Мусобақалар мусобақа қатнашчиларининг ва умуман команданинг жисмоний, техник, тактик ва ахлокий-иродавий тайёргарлиги даражасини аниқлайди, ўқув-машғулот жараёнининг аҳволи ва йўналишини аниқлаш имконини беради. Мусобақа натижалари ўқув-машғулот ишларини якунлаш воситаси бўлиб хизмат қилади.

Мусобақалар қатъийликни, ғалабага эришиш йўлидаги ирода кучини, корхона жамоаси, шаҳар, республика, мамлакат олдидаги масъулият ҳиссини тарбиялайди. Ўйин-ларнинг эмоционал кескинлиги футболчиларнинг психоло-гик хусусиятларини аниқлашга имкон беради.

Очиқ ҳавода ўтказиладиган мусобақалар қатнашчи-ларни соғломлаштириш жиҳатидан катта аҳамиятга эга бўлиб, жисмоний камолотнинг ҳаммабоп ва қимматли воситаларидан биридир. Мусобақалар кўп сонли томоша-бинларни жалб қилиш билан футболни тарғиб қилиш ва оммалаштиришнинг қудратли воситаси бўлиб хизмат қилади. Улар мусобақа қатнашчилари ва томошабинларга уюштирувчи таъсир кўрсатиб,

томошабинларни жисмоний тарбия ва спорт билан фаол шуғулланишга жалб этади.

Футбол ҳакамининг тарбиячи – педагог ва ўйин раҳбари сифатидаги аҳамияти жуда катта. Аниқ ҳакамлик қилиш, майдонда рўй берадиган кўполликларга ва айрим футбол-чиларнинг интизомсизлигига қарши қатъий курашиш, мусобақалашаётган команда ўйинчиларига ўз вақтида танбеҳ ва кўрсатмалар бериш мусобақани тактик ва техник жиҳатдан юқори даражада ўтказишга ёрдам беради.

Мусобақа турлари

Олдига қўйилган вазифаларга қараб мусобақаларни асосий ва ёрдамчи мусобақаларга бўлиш мумкин.

Ягона спорт таснифи талабларига мувофиқ ташкил этиладиган ва натижаларига кўра спорт таснифи белги-ланадиган ҳамда ғолиб ёки чемпион деган ном бериладиган мусобақалар асосий мусобақаларга киради.

Мусобақаларнинг асосий тури – тақвим мусобақалар бўлиб, улар спорт тадбирларининг ягона тақвим режасида назарда тузилади ва тасдиқланган низомга мувофиқ равишда ўтказилади.

Қўйидагилар мусобақаларнинг асосий турларига киради:

- биринчилик ёки чемпионатлар;
- кубок мусобақалари;
- саралаш мусобақалари.

Биринчилик ёки чемпионатлар – энг масъулиятли мусобақалар бўлиб, уларнинг натижалари бўйича ғолиб командага чемпионлик номи берилади. Мусобақаларни ташкил этишнинг бу тури командалар кучини оқилона баҳолашга, олиб борилаётган ўқув-тенировка ишининг сифатини таққослашга имкон беради.

Кубок мусобақалари жуда кўп командаларни жалб этиш ва ғолибни нисбатан қисқа муддатларда аниқлаш мақсадида ўтказилади. Кубок мусобақалари энг яхшиларни изчиллик билан олиш принципи бўйича ўтказилади.

Саралаш мусобақалари мусобақаларнинг кейинги босқичида қатнашиш учун энг кучли командаларни аниқлаш мақсадида ўтказилади.

Мусобақаларнинг ёрдамчи турларига қўйидагилар киради:

- назорат учрашувлари;
- ўртоқлик учрашувлари;
- намунали учрашувлар;
- қисқартирилган мусобақалар.

Назорат учрашувлари командаларни бўлажак мусобақа-ларга тайёрлаш ва уларнинг тайёргарлигини текшириш мақсадида ўтказилади.

Ўртоқлик учрашувлари ўқув-машғулот мақсадларида ёки анъанавий мусобақалар планида ўтказилади.

Намунали учрашувлар футболни оммалаштиришга ва спорт маҳоратини кўрсатишга хизмат қилади.

Қисқартирилган мусобақалар бир неча соат мобайнида ўтказилади. Улар, одатда, байрам кунларига ва спорт мавсумининг очилиш ёки ёпилиш кунларига режалаш-тирилади.

Бундай мусобақаларни ўтказишда ўйин вақти қисқар-тирилади. Қисқартирилган мусобақаларнинг дастури фақат ўйин ўтказишни эмас, балки ўйинчиларнинг техник ёки жисмоний таёргарлигига доир мусобақаларни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

Мусобақаларни режалаштириш

Мамлакатимизда жисмоний тарбия ҳаракатининг ташкилий тузилиш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда республикалар, вилоятлар, шаҳарлар ва жисмоний тарбия жамоаларида ўтказиладиган футбол мусобақаларининг муайян тизими қарор топган. Бу тизим турли кўламдаги мусобақаларнинг минтақавий ва муассаса принципини ҳисобга олган ҳолда муттасил, изчил бўлишини ва алмашилиб туришини талаб этади.

Бу мусобақаларнинг бир йўла икки жойда бўлиши, жамоаларнинг ҳаддан ташқари банд бўлиб қолиши, узоқ вақт йўлда бўлишнинг олдини олишга ҳамда жамоаларда тўла қимматли ўқув-машғулоти ишлари учун шароит яратишга имкон беради. Мусобақанинг умумий йиғма тақвим режаси фақат тадбирлар рўйхати эмас, балки спорт ташкилот-ларининг футболни янада ривожлантириш юзасидан биргаликда олиб борадиган ишларнинг чуқур ўйланган режасидир.

У территориял ва идоралар бўйича уюштириладиган мусобақаларни ўтказиш билан алоқадор барча масалаларни ўз ичига олади. Республика, вилоят ўлка ва шаҳар мусобақаларининг йиғма тақвим режасини юқори ташкилотлар томонидан режалаштириладиган мусобақаларни ҳисобга олган ҳолда, 4 йиллик қилиб тузиш мақсадга мувофиқдир. Зарур ўзгартиришлар киритилгандан кейин футбол бўйича умумий йиғма режа тегишли жисмоний тарбия ва спорт кўмиталарининг оммавий спорт тадбирлари режасига киритилади ҳамда барча спорт ташкилотчилари учун мажбурий ҳисобланади.

Ўйин тизимлари

Амалда ўйиннинг учта асосий тизими қарор топган: даврالي тизим, бир ёки икки марта ютқазгандан кейин ўйиндан чиқиб кетиладиган тизим, аввалги икки тизимнинг комбинациясидан иборат бўлган аралаш тизим.

Даврالي тизим

Мусобақанинг даврالي тизимида ҳар бир команда, агар мусобақа бир даврالي ўтказилса, бир-бири билан бир марта, агар мусобақа икки даврالي ўтказилса, икки марта учрашиши керак. Унинг бундай тизим ёки адолатли мусобақалашувчилар кучлари нисбатини анча оқилона белгилашга ва кучли жамоани аниқлашга имкон беради, бунда мусобақанинг умумий якунидаги тасодифийлик элементи маълум даражада бартараф қилинади. Бу тизим бўйича мусобақаларни икки даврالي қилиб ўтказиш энг тўғри ҳисобланади

Даврالي тизимда мусобақа иштирокчиларининг барча ўринлари тўпланган очколар сонига қараб аниқланади. Ўтказилган барча ўйинлар натижасида энг кўп очко олган жамоа (ёки жисмоний тарбия коллективи) ғолиб ҳисоб-ланади. Бир ёки бир неча жамоаларда очколар тенг бўлиб қолганда, ғолибни аниқлаш учун мусобақа тартибида қандайдир қўшимча кўрсаткичлар ёки тадбирлар (масалан, шу жамоалар ўртасида қўшимча ўйин ёки шу жамоалар ўртасидаги аввал ўйналган ўйин натижалари, ёки киритилган тўплар нисбати) назарда тутилган бўлиши керак.

Даврالي тизим бўйича ўйнаш тартибида қуръа ташлаш билан мусобақада қатнашувчи командаларнинг номерлари аниқланади. Жамоаларнинг аниқланган рақамлари асосида ўйинлар жадвали (календари) тузилади. Мусобақалар бир даврالي қилиб ўтказилганда, ўйин бир-бири билан белла-шувчи икки жамоадан дастлабкисининг майдонида ўткази-лади. Агар мусобақада икки давра назарда тутилган бўлса, иккинчи ўйин кейинги жамоа майдонида ўтказилиши керак.

Даврالي тизим бўйича ўтказиладиган ўйинлар календарини уч усул билан тузиш мумкин.

Биринчи усул. Мусобақада иштирок этувчи коман-далар сонига қараб, жамоаларнинг умумий сонига яқин бўлган ток сон олинади ва унга мувофик равишда вертикал чизиқлар ўтказилади. Масалан, 6 та жамоа бўлганда, унга

(яъни 6 сонига) яқин бўлган тоқ сон 5 бўлади. Демак, беш вертикал чизик ўтказиш зарур. Жамоалар сони 10 та бўлганда, унга яқин тоқ сон – 9, демак, тўққизта вертикал чизик чизилган бўлиши керак ва хоказо.

Вертикал чизикларнинг остидан ва устидан, пастдан бошлаб чапдан ўнгга қаратиб жамоалар номери кетма–кет тартибда биринчидан мусобақада қатнашувчи жамоалар-нинг умумий сонига энг яқин бўлган тоқ сонгача, орада бир чизик қолдириб ёзиб чиқилади (10-жадвал).

Бу рақамлар кейинги рақамларни график тарзида ёзиш учун дастлабки режа бўлиб ҳисобланади. Биринчи кун ўйинлар тақвимини тузиш учун биринчи рақамдан бошлаб вертикал чизик атрофида соат стрелкасига қарши йўналишда ошиб боровчи тартибда барча иштирок этувчи рақамлар ёзиб чиқилади. Қолган ўйин кунларининг тақвимини тузиш учун вертикал чизиклар ўртасидаги барча рақамлар, аввал уларнинг остига ва устига қўйилган рақамларни ҳисобга олган ҳолда, илониқи қилиб қўйиб чиқилади. Шунга ҳам айтиш керакки, рақамлар бирин-кетин вертикал чизиклар-нинг ўнг томонидан ортиб боровчи тартибда такрорланиб ёзилади.

Шундан кейин иккинчи ва қолган тақвим кунларида беллашувчи жамоаларни аниқлаш учун ҳар бир вертикал чизикнинг чап томонига аввалги тақвим кундаги барча рақамлар ўзгаришсиз ўтказилиши керак.

жадвал

10 жамоа учун ўйинлар тақвимини тузиш(10 га энг яқин бўлган кичик тоқ сон – 9)

6			7					8					9				
6	5	5	7	7	6	6	8	8	7	7	9	9	8	8	1	1	9
7	4	4	8	8	5	5	9	9	6	6	1	1	7	7	2	2	8
8	3	3	9	9	4	4	1	1	5	5	2	2	6	6	3	3	7
9	2	2	1	1	3	3	2	2	4	4	3	3	5	5	4	4	6
1			2					3					4				
5																	

10-жадвал

Турлар бўйича ўйинлар

1- тур	2- тур	3- тур	4- тур	5- тур	6- тур	7- тур	8- тур	9- тур
1- 10	10- 6	2- 10	10- 7	3- 10	10- 8	4- 10	10- 9	5- 10
2-9	1-2	3-1	2-3	4-2	3-4	5-3	4-5	6-4
3-8	9-3	4-9	1-4	5-1	2-5	6-2	3-6	7-3
4-7	8-4	5-8	9-5	6-9	1-6	7-1	2-7	8-2
5-6	7-5	6-7	8-6	7-8	9-7	8-9	1-8	9-1

Ҳамма графалар тўлдирилиб чиқилганидан кейин, ўйинларнинг тақвими тузилади. Бунинг учун вертикал чизиқнинг икки томонида турувчи рақамлар жуфт-жуфт қилиб бирлаштирилади. Мусобақада иштирок этувчи жамоалар сони тоқ бўлса, ҳар бир вертикал чизиқнинг остида ёки устида турувчи

рақамлар мазкур тақвим куни (шу турда) ўйнамайдиган жамоа эканини кўрсатади.

Жамоалар сони жуфт бўлганда (масалан, жамоалар сони ўн та бўлганда) кўрсатилган (вертикал чизиқнинг остида ёки устида) рақамлар (жамоалар) охириги рақамлар (ўнинчи) билан ўйнайдилар.

Турлар бўйича ўйинлар жадвали бўш рақамли жамоалар (вертикал чизиқ остида ёки устидаги рақамлар) билан сўнгги рақамли жамоа ўйинини ҳисобга олган ҳолда тузилади (юқоридаги мисолда 1-рақам билан, 10-рақам билан ва ҳоказо).

Одатда, тур жадвалида биринчи бўлиб кўрсатилган жамоа майдон эгаси ҳисобланади. Шунинг учун қуръанинг охириги рақами (масалан, мусобақада қатнашувчи жамоалар ўн та бўлганда 10-рақам) ҳар бир турдан кейин ўрин алмашиб туради. Қолган беллашувчи жамоалар вертикал чизиқнинг ўнг томонида турувчи рақамдан бошлаб тузилади.

Шундай қилиб, бу усулда жамоаларнинг ҳар бир турда навбат билан майдон алмашишига қатъий риоя қилинади.

Иккинчи усул («қаторасига»). Ўйинлар тақвимини ўйинда иштирок этувчи ҳамма жамоаларни бир қаторга жуфт-жуфт қилиб ёзиш усули билан тузишда майдонлар алмашишининг аввалгидек шартлари, яъни учрашув «эгаси» ҳуқуқи сақланади. Мазкур усулда жамоаларнинг жуфт сони олинади (масалан, агар мусобақада 7 жамоа қатнашса, ўйинлар тақвими 8 жамоага тузилади; агар 9 та жамоа бўлса, 10 жамоага тузилади ва ҳоказо).

8 та жамоа бўлганда биринчи тақвим куни қуйидаги тартибда тузилади: бир қаторда биринчи рақам охириги 8-рақам билан, иккинчи рақам охириги рақамдан олдинги 7- рақам билан бирлаштирилади, яъни бир-бири билан ўйновчи жамоа аниқланади ва ҳоказо. Шунда қуйидаги жамоалар беллашадиган бўлиб чиқади: 1-8, 2-7, 3-6, 4-5.

Жамоа учун ўйинлар тақвимини «қаторасига» тузиш

1-кун	1-8	2-7	3-6	4-5
2-кун	5-1	6-4	7-3	8-2
3-кун	1-2	3-8	4-7	5-6
4-кун	6-1	7-5	8-4	2-3
5-кун	1-3	4-2	5-8	6-7
6-кун	7-1	8-6	2-5	3-4
7-кун	1-4	5-3	6-2	7-8
Назорат қатори	8-1	2-7	3-6	4-5

Кейинги тақвим кунларидаги ўйинлар жадвалини тузиш дастлабки жуфтликдаги 1-рақамни аввалги тақвим кунидаги ўнг томондаги чекка рақам билан бирлашти-ришдан бошланади. Бунда майдонлар алмашилиши учун 1-рақам навбатма-навбат жуфтликнинг гоҳ ўнг, гоҳ чап томонига қўйилади. Қолган жуфтликлар (бир-бири билан ўйнайдиган жамоалар) қолган рақамларни жуфт-жуфт қилиб бир қаторга ёзиш билан тузилади, бунда бирлаштириш ўнг томондан бошланади.

Шундай қилиб, иккинчи тақвим куни қуйидаги жамоалар бир-бири билан беллашади: 5-1, 6-4, 7-3, 8-2.

Иккинчи ва ундан кейинги тақвим кунларини тузиш учун биринчи жуфтликнинг 1-рақамдаги ўрин бошқа рақамдаги (мазкур ҳолда 8-рақамни) қолдирилади, кейинги жуфтликларни бирлаштириш принципи аввалгидек бўлади.

Назорат қаторида ҳосил бўладиган жуфтликларнинг (биринчидан ташқари) биринчи календарь кунидаги жуфт-ликлар билан тўғри келиши барча кунлар бўйича тузилган ўйинлар тақвимининг тўғрилигини тасдиқлайди. Ўйинлар тақвими икки даврли бўлганда, барча

жуфтликлардаги рақамлар алмаштирилади. Ўйинлар тақвими тузиш ва уни назорат қилишнинг оддийлиги – бу усулнинг афзаллигидир.

Учинчи усул. Бу усул аввалги икки усулдан ҳам оддий: у мусобақа ўтказиш жараёнида майдоннинг алмашилиши ҳеч қандай аҳамиятга эга бўлмаган тақдирда (мусобақалар бир жойда ўтказилганда) қўлланилади.

Учинчи усулга биноан ўйинлар тақвими бевосита турлар бўйича тузилади. Мусобақада қатнашувчи жамоалар сонига мос бўлган рақамлар (жамоалар сони жуфт бўлганда) биринчи рақамдан бошлаб икки устунча қилиб ёзилади (бутунда 1-рақам чап устунчанинг тепасидан бошланади). Шундан кейин иккинчи рақамдан бошлаб (бу рақам, яъни 2- рақам иккинчи устунчага, биринчи рақамнинг қаршисига ёзилади), кетма-кет тартибда соат стрелкаси бўйлаб қолган рақамлар қўйиб чиқилади Кейинги тур ўйинларини тузиш учун рақамлар соат стрелкасига қарши ёзиб чиқилади, биринчи рақам ўз ўрнида қолади.

**8 команда учун турлар бўйича ўйинларнинг
тақсимланиши**

1- тур	2- тур	3- тур	4- тур	5- тур	6- тур	7- тур
1-2	1-3	1-4	1-5	1-6	1-7	1-0
0-3	2-4	3-5	4-6	5-7	6-0	7-2
7-4	0-5	2-6	3-7	4-0	5-2	6-3
6-5	7-6	0-7	2-0	3-2	4-3	5-4

Агар мусобақада қатнашувчи жамоалар сони тоқ бўлса, кейинги жуфт сон ўрнига «ноль» рақами қўйилади, қолганлари эса ўзгаришсиз қолади. Тақвим бўйича «ноль» рақами билан ўйнаши керак бўлганлар мазкур турда ўйнамайди.

**7 команда бўлганда ўйинларни турлар бўйича
тақсимлаш**

1- тур	2- тур	3- тур	4- тур	5- тур	6- тур	7- тур
1-2	1-3	1-4	1-5	1-6	1-7	1-0
0-3	2-4	3-5	4-6	5-7	6-0	7-2
7-4	0-5	2-6	3-7	4-0	5-2	6-3
6-5	7-6	0-7	2-0	3-2	4-3	5-4

Даврали тизим бўйича бир даврали мусобақалар ўтказишда керак бўлган вақтни аниқлаш учун ўйинларнинг умумий сонини бўлиш керак.

Бу қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$И = \frac{K(K-1)}{2}$$

бунда И – ўйинлар сони,

К – мусобақада иштирок этувчи жамоалар сони.

Масалан: К = 16

$$И = \frac{16(16-1)}{2} = 120$$

Турлар ўртасидаги ўйинлар жадвалини тузишда жамоаларнинг ўқув-машғулоти ишларини ўтказишга имкон берадиган даражада танаффус бўлишини назарда тутиш керак.

Ўйинлар (мусобақа)да ўринларни аниқлаш

Ўтказилган мусобақа натижасида ғолиб ва мусобақада иштирок этган жамоалар эгаллаган кейинги ўринлар аниқланади. Шу мусобақада жамоанинг ўтказган ҳар бир ўйини унинг натижасига қараб, очколар бериш йўли билан баҳоланади. Коллективдан битта жамоа қатнашадиган давралар тизими бўйича ўтказиладиган мусобақаларда қуйидагича ҳисобга олиш шкаласи кенг тарқалган бўлиб, унга биноан ғалаба учун – 2, дуранг учун – 1, мағлубият учун -0 очко берилади. Жамоаларнинг ўйинга келмаганлигини мағлубият билан тенглаштирмаслик учун бошқача ҳисоблаш шкаласи қабул қилинади, масалан: ғалаба –3 очко, дуранг – 2 очко, мағлубият – 1 очко, ўйинга келмаслик – 0 очко.

Клублар бўйича ҳисобга олишда, жисмоний тарбия жамоалари мусобақаларда бир неча жамоалар билан қатнашганда (вилоят, шаҳар ва туман биринчиликлари ўйналаётган вақтда шундай бўлиши мумкин) ҳисобга олиш шкаласи ҳар бир жамоага алоҳида-алоҳида очколар ёзишни талаб қилади.

Натижалар клублар бўйича ҳисобга олинadиган мусобақада олтита жамоа билан қатнашувчи жисмоний тарбия коллективи жамоаларига берилadиган баҳолаш очколари шкаласи мисол тариқасида келтирилган.

Алоҳида – алоҳида баҳолашнинг тахминий шкаласи

Натижа	Жамоалар бўйича баҳолаш очколари					
	1	2	3	4	5	6
Ғалаба	18	15	12	9	6	3
Дуранг	12	10	8	6	4	2
Мағлубият	6	5	4	3	2	1
Ўйинга келмаганлик	0	0	0	0	0	0

Мусобақа ўтказишнинг муайян шароитлари ва олдинга қўйилган вазифаларга қараб очколар дифференциацияси турли жамоалар учун бошқача бўлиши мумкин. Бироқ, одатда, мағлубият ғалаба учун бериладиган очколарнинг $1/3$ ни, дуранг учун бериладиган очколарнинг $2/3$ ни, келмаганлик учун 0 қисмини беришини назарда тутиш керак.

Мусобақада ўринлар жамоаларнинг ҳамма ўйинларда тўплаган очколари йиғиндисига қараб узил-кесил аниқ-ланади. Энг кўп очко тўплаган жамоа ғолиб ҳисобланади. Агар дастлабки бир неча жамоаларнинг тўплаган очколари сони бир хил бўлса, ғолибни узил-кесил аниқлаш учун улар ўртасида қўшимча ўйинлар ўтказилиши мумкин ёки ўринлар киритилган ва ўтказиб юборилган тўплар нисбати бўйича, ёки улар ўртасида мусобақа жараёнида ўтказилган ўйин натижалари бўйича аниқланади.

Жисмоний тарбия коллективининг барча жамоалари мусобақада иштирок этиш натижасида тўплаган очколари йиғиндисига қараб клублар бўйича ғолиблар аниқланади.

Қуйида нисбатан қисқа муддатларда кўп команда иштирокида ўтказиладиган мусобақаларда қўлланиладиган даврли ўйин тизимининг хилларида бири келтирилади. Бу тизимда ҳамма жамоалар бир неча гуруҳга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳдаги ўйинлар даврли тизим бўйича очколар бериш йўли билан ўтказилади. Шундан сўнг кичик гуруҳ ғолибларидан ёки кичик гуруҳларда 1-2-ўринларни олган жамоалардан янги гуруҳлар тузилади ва бу гуруҳлар ҳам даврли тизим бўйича ўйинлар ўтказилади. Ғолибни аниқлаш учун бўладиган финал ўйин гуруҳ ғолиблари ўртасида ўтказилади. Қолган ҳамма ўринлар кичик гуруҳларда тегишли ўринни эгаллаган жамоалар ўртасида ўйинлар ўтказиш билан аниқланади.

Масалан: Германияда бўлиб ўтган 16 жамоа ўртасидаги 1974 йилги жаҳон биринчилиги мусобақалари шундай тизим бўйича ўтказилган. Дастлабки босқичда ҳамма жамоалар тўртта гуруҳга бўлинган эди:

I гуруҳ: 1, 2, 3, 4-номерлар

III гуруҳ: 9, 10, 11, 12-номерлар

II гуруҳ: 5, 6, 7, 8-номерлар

IV гуруҳ: 13, 14, 15, 16-номерлар

Жамоалар рақамлари қуръа ташлаш билан аниқланади. Айрим ҳолларда, жаҳон биринчилигида бўлгани каби, ҳар бир гуруҳга аввалги жаҳон биринчилигида катта натижалар кўрсатган жамоалардан ажратилади.

Кичик гуруҳларда жамоалар даврли тизим бўйича ўйнайдилар. Кичик гуруҳларда ўтказилган ўйин натижаларига қараб, ҳар бирида 4 тадан жамоа бўлган иккита гуруҳ тузилади (мазкур мусобақада 1-босқичдан кейин 8 та команда ўйиндан чиқиб кетар ва уларнинг ўрни аниқланмас эди, гарчи буни худди шунга ўхшаш тизим бўйича аниқлаш мумкин бўлса ҳам):

«А» гуруҳ

«Б» гуруҳ

I гуруҳ 1- ўрин

I гуруҳдаги 2- ўрин

II гуруҳ 2 - ўрин

II гуруҳдаги 1- ўрин

III гуруҳ 1 –ўрин

III гуруҳдаги 2- ўрин

IV гуруҳ 2- ўрин

IV гуруҳдаги 1- ўрин

«А» ва «Б» гуруҳларда жамоалар даврала тизим бўйича бир давра ўйин ўтказадилар. Финалда биринчи ўрин ва чемпионлик унвонини олиш учун «А» ва «Б» гуруҳларнинг ғолиб жамоалари ўйнайдилар, 3-4 ўринлар учун эса гуруҳ-ларда иккинчи ўринни эгаллаган жамоалар куч синаша-дилар. Шундай схема бўйича 16 жамоа бўлганда, дастлабки тўрт ўринни аниқлаш учун 38 та ўйин ўтказилган бўлиши керак.

Гуруҳларда тегишли ўринларни эгаллаган жамоалар ўртасида ўтказиладиган шундай ўйинлар ёрдамида барча саккиз ўринни аниқлаш мумкин.

Мусобақа низоми

Совринли ўринлар, шунингдек, мусобақада қатна-шувчи жамоалар ёки жисмоний тарбия жамоалари (натижалар клублар бўйича ҳисобга олинганда) эгаллай-диган барча кейинги ўринлар аниқланадиган бирон-бир расмий мусобақа ўтказишдан аввал мусобақа ҳақидаги низом тузилган бўлиши керак. Бу низом футбол Федерацияси ёки мусобақани ўтказувчи бошқа бирор ташкилот томонидан тасдиқланади.

Мусобақа низоми катта юридик кучга эга бўлган ҳужжатдир. Унда асосий ташкилий ва техник шарт-шароитлар аниқ баён қилинган бўлади. Низом ўқув-машғулот ишларининг мазмунини белгилаб беради, чунки жамоаларнинг ташкилий-услубий тайёргарлиги бўлажак мусобақаларнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ўтказилади. Мусобақада қатнашувчи жамоаларнинг тайёр-гарлик кўриш учун етарли вақтга эга бўлишлари назарда тутилиб, низом олдиндан тасдиқланиши ва тарқатилиши керак.

Мусобақани ўтказиш даврида тасдиқланган низомдан четга чиқишга йўл қўйилмайди, акс ҳолда мазкур мусо-бақани ўтказаётган ташкилотнинг обрўйига путур етади ва кераксиз низоларнинг келиб чиқишига сабаб бўлади, холос.

Мусобақа низомида қуйидаги масалалар акс эттирилган бўлиши керак:

1. Ўтказилаётган мусобақанинг мақсади ва вазифалари.
2. Мусобақани ким ўтказиши (федерация, ташкилий комитет ва ҳоказолар).
3. Мусобақа ўтказиш муддатлари ва шартлари.
4. Мусобақага қўйиладиган жамоалар сони ва номи, талабномага киритиладиган қатнашчиларнинг максимал миқдори.
5. Мусобақа ўтказиладиган ўйин тизими (давралари – бир ёки икки даврлари, мағлубиятдан кейин ўйиндан чиқиб кетиладиган, аралаш тизим).

6. Ҳисобга олиш тизими ва жамоаларнинг ҳамда жисмоний тарбия жамоаларининг (натижалар клублар бўйича ҳисобланганда) эгаллаган ўринларини аниқлаш тартиби.

7. Мусобақаларнинг алоҳида шартлари (қандай ҳолларда ўйинда қўшимча вақт белгиланиши ва унинг давомийлиги, ўйин дуранг билан тугалланганда ёки ўтка-зилган мусобақа натижасида очколар сони тенг бўлганда. голибни аниқлаш усуллари, ўйин қоидаларида кўрсатил-гандан ташқари нечта ўйинчи алмаштириш мумкинлиги ва ҳоказолар).

8. Жамоаларни ва мусобақа қатнашчиларини расмий-лаштириш тартиби, шакли, ўйинчиларга талабномалар бериш ва қайта талабнома бериш муддати.

9. Мусобақаларни олиб борадиган ҳакамлар жамоа-сининг номи.

10. Ўтказилган ўйинга норозилик билдириш ва уни кўриб чиқиш, шунингдек, ўйинчиларни майдондан чиқариб юбориш ёки уларни огоҳлантириш билан боғлиқ бўлган интизом масалаларини қараб чиқиш тартиби.

11. Ўйинчилар интизомни бузганлиги учун жамоалар-нинг жавобгарлиги ҳамда стадион ва клублар маъмурия-тининг ўйин ўтказиш вақтида тартиб сақланиши учун жавобгар бўлиши.

12. Мусобақа ўтказиладиган жойлар ва уларга қўйи-ладиган талаблар.

13. Голибларни мукофотлаш ҳамда охирги ўринларни эгаллаган жамоанинг ёки жамоаларнинг кейинги худди шундай мусобақада қатнашиш шартлари.

Асосий адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний тарбия ва спорт тугрисида”ги Қонуни, 1992 й
2. Ўзбекистон Республикаси “Таълим тугрисида”ги қонуни, 1997 й.
3. “Қадрлар тайерлаш Миллий дастури” 1997 й.
4. Вазирлар Маҳкамасининг “Жисмоний тарбия ва спорт янада ривожлантириш чора – тадбирлари тугрисида”ги Қарори 1999 й.
5. Козловский В.И. – Юный футболист ФиС 1974 г.
6. Бэтти Э. – Современная тактика футбола М.ФиС 1974
7. Хеддрготт К.Х. – Новая большая школа М.ФиС 1996
8. Гриндер К., Пальке Х. – Физическая подготовка футболистов М.ФиС 1976
9. Годик М.А., Нуримов Р.И. – “Контроль тренировочных и соревновательных нагрузок ” ФиС 1980
10. Нуримов Р.И. – “ Контроль специальной ловкости футболистов” (метод. рекомендации) Т.1980
11. Лаптев А.П. – Режим футболиста М.ФиС 1981
12. Футбол – учебное пособие для института физической культуры. Под общей реакцией. Акрамов Р.А. Т. 1981

13. Акрамов Р.А., Печаткин А., Сергеев Г.М., - Организация планирование учебно-тренировочного занятия в специализированных классах по футболу Т. 1981.
14. Лопачев Ю. – азбука кожаного мяча Т. 1984
15. Акрамов Р., Сергеев Г.М. – совершенствование мастерства футболистов методами индивидуальной тренировки. В сб. совершенствование и управление учебно-тренировочным процессом. Т 1984
16. Нуримов Р.И., Исеев П. – футболчиларни тайерлашда педагогик назорат (Педагогик тавсиялар) Т. 1990
17. Нуримов Р.И., Сергеев Г.М. – Жисмоний тарбия институтининг педагогика факультети учун дастур (ихтисослаштириш курси) Т.1995
18. Нуримов Р.И., Садыков О. – Педагогический контроль в процессе подготовки футболистов (метод рекомендации) Т. 1988
19. Годик М.А., Исеев Ш.Т., Акрамов Р.А., Нуримов Р.И., Сергеев Г., Талибджанов А. – нормирование нагрузок межигровых циклов при проведении занятий в условиях высокой внешней температуры.Т.1988
20. Сергеев Г.М., Нуримов Р.И. – футбол буйича балалар ва усмирлар спорт мактаби олимпия уринбосорлари, болалар ва усмирлар махсус мактаби, олипия уринбосарлари билим юрти укув-машк килиш ва спорт комолотига эришиш гурухлари учун дастур Т. 1997
21. Футбол – учебник для студентов ИФК под.обш. реакцией. Нуримов Р.И., Акрамов Р.А. 2005-2006 г.г.
22. Управление подготовкой футболистов. Кошбахтиев И.А. 2001.

23. Л.Качани, Л.Горский. “Тренировка футболистов”.
24. Гагаева Г.М. Психология футбола. –М. Физкультура и спорт. 1969 г.
25. Годик М.А. Подготовка футболистов. –М. ФиС. 1978 г.
26. С.В.Голомазов, Б.Г.Чирва. Футбол. “Универсальная техника атаки”. –М: Спорт Академ Пресс. 2001. –72 с.
27. С.В. Голомазов Б.Г.Чирва. Москва. “Техника сильных ударов”. 1997.
28. С.В. Голомазов Б.Г.Чирва. Москва. “Методика тренировки технике игры головой”. 2001 г.

Кушимча адабиётлар

1. Сергеев Г.М.- физическое воспитание в школе учащихся 4-10 классах “медицина” УзССР61 1987
2. Акрамов Р.А., Сергеев Г.М., Нуримов Р.И., Исеев Ш.Т., - совершенствование подготовки футболистов в командах мастеров в Узбекистане Т.1985
3. Акрамов Р.И. – о методах организации отбора перспективных футболистов в сборные юношеские команды Т. 1985
4. Исянов Р.З., Акрамов Р.А., - Акробатические упражнения в подготовке футболистов Т.1988
5. Акрамов Р.А. – Еш футболисларни танлаб олиш ва тайерлаш Т.1989
6. Акрамов Р.А. – Характеристика нагрузок неспецифических упражнений физической подготовки футболистов высокой квалификации Т. 1997
7. Акрамов Р.А., Талибджанов А. – Юкори малакали футболчиларни тайерлаш. Укув кулланма
8. Нуримов Р.И., Сергеев Г.М. – Определение критериев оценок знаний и умения студентов специализирующих ао футболу Т.1987
9. Нуримов Р.И., Акмалов Р.А., Абдурахманов Ф.А.-Определение. Модель трудности студентов-практикантов УзГИФК, специализирующих по футболу и ручного мяча в период прохождения практики Т. 1987
- 10.Акрамов Р.А. – Отбор и и подготовка юных футболистов. Алжир 1990
- 11.Акрамов Р.А., Тихонов В.М., Исеев Ш, Нуримов Р.И., Сергеев Г.М.- Планирование и организация учебно-тренировачного процесса в командах мастеров. Т. 1997
- 12.Акрамов Р.А. Чемпионат мира 2002 – Контроль-анализ-тренировка. Т- 2003.
- 13.Нуримов Р.И. – Совершенствования тактических действий футболистов высокой квалификации. Т. 2000

- 14 Нуримов З.Р. – Обоснование эффективных средств совершенствования групповых тактических действий квалифицированных футболистов. Т-2004.
15. Методические рекомендации по планированию и организации учебно-тренировочного процесса в командах мастеров Узбекистане. Акрамов Р.А. 2004 г.